

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЛІЦЕЮ

Процеси, які відбуваються в освітній галузі України свідчать, що реформування школи продовжується. Перехід загальноосвітніх навчальних закладів на 12-ти річний термін навчання та старшої школи – до профільного навчання зумовлює впровадження нових освітніх технологій. Реалізація завдань останніх державних Концепцій навчання і виховання молоді [1; 2] та Національної доктрини розвитку освіти [3] вимагає планомірного переходу системи середньої освіти від традиційної до особистісно орієнтованої, а це, в свою чергу, потребує постійного вдосконалення науково-методичного забезпечення педагогічного процесу кожного навчального закладу. Сучасному вчителю не можна просто готуватися до уроків, потрібно проектувати свою діяльність на основі наявної матеріально-технічної та дидактичної бази, вільного володіння різними методами організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Проблемі науково-методичного забезпечення присвячені роботи багатьох науковців України та Росії (І. П. Жерносець, С. І. Подмазін, В. М. Монахов та ін.), педагогів-практиків (С. М. Коляденко, С. Р. Чуйко та ін.). На сьогодні створено чималу базу нових підручників та навчальних посібників, повнотекстових фахових журналів та газет; значно покращилися можливості вчителів для використання дидактичного матеріалу нового покоління – електронних підручників, програмового забезпечення навчального процесу, інформаційних матеріалів у мережі Internet, програмних продуктів з навчальних предметів.

Нагальною залишається проблема, розв'язанню якої й присвячена дана стаття: створити таке науково-методичне забезпечення педагогічного процесу, яке б дозволяло ефективно й повністю використовувати наявну дидактичну базу, здійснювати науковий супровід навчально-виховного процесу.

Створення науково-методичного забезпечення навчального закладу починається із з'ясування наявної бази шляхом проведення предметної інвентаризації матеріалів та пілотажного мікродослідження за допомогою анкетування представників адміністрації, вчителів та учнів. Під час проведення інвентаризації особлива увага приділяється відповідності дидактичної бази сучасним науковим положенням, анкетування дозволяє встановити ступінь повноти бази для розв'язання завдань навчання і виховання учнів. Отримані таким чином дані ретельно аналізуються – окреслюється коло наявних проблем, визначаються шляхи їх розв'язання, відповідно до яких і планується створення науково-методичного забезпечення педагогічного процесу.

У Херсонському обласному ліцеї, як і у кожному навчальному закладі, науково-методичне забезпечення складається з комплексу матеріалів. По-перше, це документи, що утворюють нормативно-правову базу педагогічного процесу. Це: Закон України “Про загальну середню освіту”, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, розпорядження та накази Міністерства освіти і науки України, навчальні програми; навчальний план, Статут і Правила внутрішнього розпорядку ліцею, Положення про науково-методичну раду та науково-методичні (предметні) об'єднання, Положення про рейтингову систему оцінювання учнів та Положення про зимову залікову сесію, а також інші документи, які регламентують навчально-виховний процес ліцею.

По-друге, до науково-методичного забезпечення належать матеріали передового педагогічного досвіду навчальних закладів та окремих вчителів шкіл України, близького й дальнього зарубіжжя. Так, у ліцеї впроваджуються елементи особистісно орієнтованого навчання С. Подмазіна, громадянського виховання І. Беха, системи роботи з обдарованими та талановитими учнями В. Паламарчук та методичні прийоми багатьох вчителів-практиків. По-третє, окрему групу складають матеріали щодо методів і прийомів навчання і виховання учнів. Це: методичні рекомендації щодо організації індивідуальної та групової роботи учнів; створення проблемно-пошукових ситуацій під час навчальних занять;

організації дослідницької та творчої діяльності учнів, способи організації самостійної роботи та завдання і виконання домашніх завдань. Окрему групу складають методичні рекомендації щодо аналізу та самоаналізу навчальних занять.

Науково-методичне забезпечення ліцею неможливе без сучасних наукових орієнтирів, тому до його складу включено перелік наукової, публіцистичної, психологічної та методичної літератури. Цей перелік складено відповідно до бібліографічних вимог, з короткою анотацією змісту. Ліцей щороку виписує основні фахові й методичні журнали та газети, придбає нову літературу. Крім цього, в ліцеї створено перелік освітніх адрес у мережі Internet, де вчителі мають можливість отримати довідникову інформацію.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури та педагогічного досвіду показує, що в сучасних мінливих умовах кожен вчитель, який бажає досягнути успіху, має не лише задовольняти всім професійним вимогам, а й, виходячи з наявного науково-методичного забезпечення, вміти будувати власну систему роботи. Ця система, як і будь-яка інша соціальна система, має свої цілі, функції, структуру та специфіку, взаємозв'язок яких представлений на рисунку 1. Цілі методичної системи вчителя детерміновані соціальним замовленням суспільства і державними освітніми стандартами (глобальні) та завданнями ліцею (локальними). Структура методичної системи включає форми, методи та засоби діяльності вчителя; її функції аналогічні функціям педагогічної діяльності, а специфіку зумовлює власний стиль вчителя.

Методична система вчителя			
Цілі	Структура	Функції	Специфіка
глобальні	форми	організаційна	методичний
локальні	методи	коригуюча	стиль
	засоби	управлінська	вчителя
		контролююча	

Рис. 1.

До структури методичної системи вчителів ліцею входять: організаційні форми педагогічного впливу на учня, методи організації навчально-пізнавальної діяльності, дидактична база, методичний стиль вчителя. Головним компонентом методичної системи вчителя є провідна ідея, так званий “слоган”, який виражає зв'язки між іншими компонентами і об'єднує всі складові системи в єдине ціле – педагогічну технологію. Функції методичної системи вчителя визначаються функціями педагогічної системи ліцею, складовою якої вона є. Специфіка методичної системи залежить від специфіки навчального закладу, досвіду та рівня професійної майстерності вчителя.

Алгоритм створення методичної системи вчителя схожий з алгоритмом побудови будь-якої діяльності. Спочатку вчитель аналізує наявну нормативно-правову базу: навчальний план ліцею, який регламентує кількість годин на вивчення його навчального предмета; навчальну програму, яка визначає зміст навчального предмета; соціальне замовлення суспільства (батьків), яке детермінує обсяг спеціальних знань, вмінь і навичок. Враховуючи ці дані, вчитель визначає мету педагогічної системи, конкретизує її у власній методичній системі. Цілі методичної системи формуються за наступним алгоритмом:

- аналіз навчальних обставин;
- врахування нормативних документів Міністерства освіти і науки, методичних рекомендацій науковців;

- встановлення освітніх потреб та інтересів учнів;
- з'ясування наявних можливостей (ресурсів) – дидактичної бази кабінету, наочності, інформаційних джерел тощо;
- вибір потреб, задоволення яких на даному етапі дає найбільший ефект;
- формування цілей діяльності, добір засобів і методів їх досягнення.

Далі вчитель готує засоби та матеріали для навчання (банк ресурсів), потім розробляє критерії ефективності використання технології навчання, наприкінці аналізує і корегує результати діяльності. При дотриманні такого алгоритму вчитель спирається на загальні принципи проектування систем: наукові рекомендації, вільну генерацію ідей, достатню повноту джерел, колегіальність та партисипативність (прийняття всіма учасниками навчально-виховного процесу).

З педагогічної точки зору алгоритм побудови методичної системи наступний. Вчитель створює навчально-методичні орієнтири таким чином, щоб забезпечити повну реалізацію поставлених завдань. Опрацьовуючи навчальні програми, підручники та методичні посібники, він визначає провідні ідеї, базові поняття та матеріал для практичного використання, окреслює внутрішні та міжпредметні зв'язки, підбирає відомості, які їх ілюструють. Після встановлення обсягу і змісту навчального матеріалу вчитель визначає структуру навчального процесу, тривалість кожного етапу, типи уроків. При цьому форми організації діяльності учнів мають включати групову, індивідуальну, а також фронтальну роботу. Після цього вчитель добирає методи і прийоми навчання.

Отримана методична система, як кінцевий продукт діяльності, перевіряється на адекватність дидактичним теоремам В.М. Монахова [4]:

- теорема існування – при зміні соціокультурних та дидактичних умов навчально-виховного процесу ліцею методична система вчителя має зберігати свою цілісність;
- теорема реалізації – методична система вчителя може бути реалізована в ліцеї, якщо методичний інструментарій вчителя адекватний дидактичним умовам навчально-виховного процесу ліцею;
- теорема необхідності – будь-яка зміна освітнього простору ліцею потребує відповідних змін у методичній системі вчителя;
- теорема єдності – методична система, що повністю відповідає навчально-виховному процесу Херсонського обласного ліцею для здібних учнів сільської місцевості, існує лише одна.

Основу методичної системи вчителя у Херсонському обласному ліцеї складає науково-методичний комплекс забезпечення навчальної дисципліни. Ліцей здійснює підготовку учнів до вступу і навчання у вищих навчальних закладах і співпрацює з ними, тому має організувати власну діяльність з урахуванням специфіки діяльності вищих навчальних закладів. З метою належного науково-методичного забезпечення викладання навчальних предметів ми залучили елементи організації науково-методичної роботи у вищих навчальних закладах і запровадили створення науково-методичних комплексів з кожного навчального предмета, до складу яких включили наступні документи.

- 1) *Навчальна програма з предмета* (з внесеними при необхідності корекціями, які обговорюються на науково-методичній раді ліцею та затверджуються педагогічною радою).
- 2) *Календарно-тематичне планування* (з позначенням типів уроків, вимог до знань та вмінь учнів, якщо ці показники не зазначені в програмі, кількістю годин на вивчення певної теми та розділу, змісту домашнього завдання), яке зручно оформляти у вигляді таблиці (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Календарно-тематичне планування навчального предмета

№	Назва теми уроку	Кількість годин, тип уроку	Домашнє завдання	Дата проведення

3) *Опорні схеми* або опорні листи (якщо календарно-тематичне планування призначено для вчителя, то опорні листи вивішуються у кабінеті і призначені для учнів) для кожної паралелі (профілю навчання), кожного класу, які також можуть бути представлені таблицею (див. таблицю 2).

Таблиця 2.

Опорний лист вивчення навчального предмета

№	Назва теми уроку	Кількість годин, тип уроку	Домашнє завдання

З урахуванням провідних мотивів діяльності учнів, їх потенційних можливостей, ставлення до вчителя і предмета треба передбачити різні освітні траєкторії опанування навчальної теми. Опорний лист виконує роль навчального орієнтира для учнів, попереднє оголошення змісту і обсягу домашнього завдання дозволить запобігти перевантаженню учнів.

4) *Завдання для контролю знань* учнів (тексти самостійних, контрольних, залікових робіт, тестових завдань для тематичної атестації з позначенням рівня кожного завдання). Вчитель може самостійно розробити зміст робіт для контролю навчальних досягнень учнів, він також може використовувати друковані дидактичні матеріали, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України, але в кожному разі він має обговорити зміст робіт на засіданні відповідного науково-методичного об'єднання та надати тексти заступнику директора з науково-методичної роботи.

5) *Пакет наочного супроводження* курсу (перелік таблиць, кіно- і відеофільмів, слайдів, компакт-дисків тощо). Цей перелік уточнюється щороку з метою контролю за поповненням навчального кабінету, дотримання відповідності сучасним засобам навчання.

6) *Методичні рекомендації* для учнів (алгоритми розв'язання задач, схеми аналізу творів, плани роботи з текстами, рекомендації щодо виконання самостійних робіт, зразки оформлення задач, різноманітні пам'ятки і таке інше). Ці орієнтири допоможуть учням без додаткових пояснень вчителя виконувати завдання, які він пропонує; набути певні навчальні навички, уникнути зайвих помилок в оформленні роботи, приділити більше уваги змісту завдання.

7) *Перелік питань для семінарів та практичних занять*, які потребують попередньої підготовки учнів. Навчальні семінари є знайомою для учнів та необхідною для пізнавального процесу формою занять. Впродовж семінару відбувається шліфування знань, виробляються навички самостійного дослідження, ведення наукових виступів, дискусій, полемік. Семінари, присвячені розв'язанню задач, є корисними і важливими для предметів природничого циклу.

8) *Перелік навчально-довідникової літератури для учня*. У сучасному океані літературних джерел, бурхливому потоці різноманітної інформації дуже важко орієнтуватися підліткам. Вчитель зобов'язаний забезпечити учнів списком джерел або

видавництв, з підручниками та довідниками яких їм треба знайомитися. Доречним буде також перелік освітніх сайтів в Інтернеті.

9) *Перелік науково-методичної літератури для вчителя*. Цей список надається завідуючим науково-методичним об'єднанням при погодженні із заступником директора з науково-методичної роботи і призначений для орієнтації вчителя на сучасні вимоги Міністерства освіти і науки України до викладання певних навчальних предметів.

10) *Тематика курсових робіт*. У ліцеях, як закладах для здібної та обдарованої учнівської молоді, курсові роботи з профільних предметів є необхідною формою навчально-пізнавальної діяльності учнів. Написання курсової роботи сприяє поглибленню знань учнів, розширенню їх кругозору, здійсненню пролонгованої довузівської підготовки. Попереднє ознайомлення учнів з тематикою дозволяє їм обрати тему, яка найбільш зацікавила і є для них посиленою.

11) *Програма навчальної практики*. З метою узгодження навчальних екскурсій, практичних заходів, що входять до складу навчальної практики, її програму вчителі розроблюють завчасно. Крім цього, попереднє планування питань, що виносяться на практику, дозволяє вчителю зробити більш реальним календарно-тематичне планування.

Введення науково-методичного комплексу забезпечення навчальної дисципліни до методичної системи вчителя детерміновано зміною загальної парадигми освіти, встановленням пріоритетності особистісного аспекта у педагогічному процесі ліцею. Зміст комплексу забезпечує наукове супроводження навчально-виховного процесу, дозволяє здійснювати освітній моніторинг, а його запровадження сприяє професійному розвитку та вдосконаленню майстерності вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція середньої загальноосвітньої школи України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1992.
2. Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 17–18. – С. 53–64.
3. Національна доктрина розвитку освіти України. Матеріали з'їзду працівників освіти.
4. Монахов В.М., Смыковская Т.К. Проектирование авторской методической системы учителя // Школьные технологии. – 2001. – № 4. – С. 48–64.

УДК 371.2

О. В. Малишевський

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА: ВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДО ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Розвиток процесів становлення світового інформаційного співтовариства поставило перед загальноосвітньою школою необхідність вирішення задач, спрямованих на подальше удосконалення системи освіти, що є основою відродження інтелектуального, духовного потенціалу українського народу, умовою виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень.

Сьогодні учень має опанувати знання про основи інформаційного обміну, про способи накопичення, збереження і передачі інформації різного типу, навчитися виділяти з інформаційного потоку лише корисні знання. Іншими словами, учні повинні навчитись такій технології, завдяки якій розв'язування будь-якої задачі відбуватиметься на основі колективного знання. Досягнення високого рівня інформаційної культури людини – це стратегічна мета кожного високорозвиненого суспільства. У найближчому майбутньому від рівня інформаційної культури молодого покоління залежатиме науковий, технічний, виробничий, соціально-економічний потенціал народного господарства нашої держави та добробут її народу. Одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку